

Τάσος Ανθουλιάς

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΠΕΡΑΣ

Η όπερα αποτελεί μουσικό θεατρικό είδος, είναι δηλαδή μουσική σύνθεση που περιλαμβάνει συγχρόνως και σκηνική δράση.

Οι διάλογοι των ηθοποιών της όπερας αποδίδονται με τη μορφή τραγουδιού ενώ η θεατρική παράσταση εκτυλίσσεται με τη βοήθεια ενός μουσικού συνόλου. Οι διάλογοι που περιλαμβάνονται στην πλοκή αποτελούν το λιμπρέτο.

Η παραδοσιακή όπερα περιλαμβάνει και την άρια που είναι ένας ποιητικός μονόλογος με την αντίστοιχη μουσική.

ΧΕΛΙΔΟΝΙ 2024

Όπερα ονομάζεται επίσης το θέατρο που φιλοξενεί τις παραστάσεις. Η Όπερα του Σίδνεϋ (στην Αυστραλία) είναι ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα κτίρια στον κόσμο. Σχεδιάστηκε από έναν Δανό αρχιτέκτονα και εγκαινιάστηκε επίσημα τον Οκτώβριο του 1973.

Η όπερα γεννήθηκε στα τέλη του 16ου αιώνα, ως πρωτοβουλία ενός κύκλου μελετητών (η Φλωρεντινή Καμεράτα), οι οποίοι, ανακαλύπτοντας ότι τραγουδούσαν στο αρχαίο ελληνικό θέατρο, είχαν την ιδέα να μελοποιήσουν δραματικά κείμενα. Έτσι, ο Τζάκοπο Πέρι δημιούργησε τη «Δάφνη» (1597), ακολουθούμενη από την «Ευρυδίκη» του Τζούλιο Κατσίνι (1602).

Το 1607 ο Κλαούντιο Μοντεβέρντι συνέθεσε τον «Μύθο του Ορφέα», όπου πρόσθεσε μια μουσική εισαγωγή που την ονόμασε συμφωνία και χώρισε τα τραγούδια με άριες, δίνοντας δομή στη σύγχρονη όπερα.

Το 1637, στη Βενετία, κτίστηκε και το πρώτο θέατρο αποκλειστικά για παραστάσεις όπερας ενώ ακολούθησαν αργότερα στην πόλη της Βενετίας επιπλέον 16 ανάλογα θέατρα, χαρακτηριστικό της απήχησης που είχε το είδος.

Σημαντικό ρόλο στην προώθηση της μορφής της «σοβαρής όπερας» διαδραμάτισε ο λιμπρετίστας Πιέτρο Μεταστάζιο (1698-1782), τα θέματα του οποίου στηρίζονταν πάνω σε μύθους της αρχαίας Ελλάδας και είχαν ως πρωταρχικό σκοπό την πνευματική και ηθική εξύψωση του ακροατή-θεατή.

Η γέννηση της όπερας τοποθετείται γεωγραφικά στην Ιταλία, ωστόσο έγινε τόσο δημοφιλές είδος που σύντομα εξαπλώθηκε και στη Γερμανία, στη Γαλλία, στην Αγγλία, στην Ισπανία και στη Ρωσία.

Σε ανταγωνισμό με την Ιταλική όπερα, αναπτύχθηκε μια ξεχωριστή παράδοση Γαλλικής όπερας, με έργα γραμμένα στη Γαλλική γλώσσα, της οποίας ιδρυτής θεωρείται ο Ζαν Μπατίστ Λυλί. Η γέννηση της Γαλλικής όπερας χρονολογείται επίσημα στο 1669 με την ταυτόχρονη επανασύσταση της Βασιλικής Ακαδημίας Μουσικής από τον Λυλί. Οι όπερες του Λυλί αποτελούνταν από πέντε πράξεις και έναν πρόλογο ενώ περιλάμβαναν και χορευτικά μέρη μπαλέτου. Η μουσική διαδραμάτιζε εξίσου σημαντικό ρόλο με το κείμενο, το οποίο συχνά περιείχε θετικές αναφορές στη βασιλική εξουσία.

Ένας άλλος εκπρόσωπος ήταν ο Μαρκ-Αντουάν Σαρπαντιέ, ο οποίος μουσικοποίησε ορισμένα έργα του Μολιέρου, όπως «Ο κατά φαντασίαν ασθενής» (1673), και συνέθεσε πολλά έργα για την Comédie-Française, όπως το «Δαβίδ και Ιωνάθαν» (1688). Το αριστούργημά του ήταν η τραγωδία «Μήδεια» (1693) σε έργο του Πιερ Κορνέιγ.

Η κλασική μουσική μεταξύ του τελευταίου τρίτου του 18ου αιώνα και της αρχής του 19ου αιώνα ήταν η κορύφωση των ορχηστρικών μορφών, που εδραιώθηκαν με την οριστική δόμηση της σύγχρονης ορχήστρας. Ο κλασικισμός εκδηλώθηκε στην ισορροπία και τη γαλήνη της σύνθεσης, στην αναζήτηση της επίσημης ομορφιάς, της τελειότητας, σε αρμονικές και εμπνευσμένες μορφές υψηλών αξιών.

Οι κύριοι συνθέτες του κλασικισμού ήταν οι Γιόζεφ Χάυντν, Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ και Λούντβιχ βαν Μπετόβεν. Η όπερα δεν ήταν το κύριο ενδιαφέρον του Χάυντν, αλλά συνέθεσε πολλά για την αυλή του Εστερχάζι. Αυτά ήταν συνήθως κωμικά, δηλαδή ήταν εκείνα που ονομαζόταν opera buffa (κωμική όπερα), όπως η όπερα «Η τραγουδίστρια».

Ο κύριος εκφραστής του κλασικισμού ήταν ο Αυστριακός Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ. Ήταν ένα παιδί θαύμα, που έκανε περιοδείες στην Ευρώπη με τον πατέρα του μεταξύ έξι και δεκατεσσάρων ετών, μαθαίνοντας τα κύρια μουσικά ρεύματα της εποχής. Από τα πιο γνωστά έργα του ήταν η όπερα «Οι γάμοι του Φίγκαρο» (1786).

Στη Γερμανία και στην Αυστρία παρατηρήθηκε η δημιουργία ενός άλλου είδους κωμικής όπερας. Σημαντικότερο δείγμα αυτού του είδους αποτελεί ο «Μαγικός Αυλός» (1791) του Μότσαρτ, που τοποθετείται πολύ υψηλά σε ολόκληρη τη γερμανική παράδοση και αποτέλεσε και τη βάση για την ανάπτυξη της γερμανικής ρομαντικής όπερας.

Ο μουσικός όρος μπελ κάντο αναφέρεται σε φωνητική τεχνική της Ιταλίας του 18ου αιώνα. Έμφαση δίνεται λιγότερο στην έκφραση ή στο συναίσθημα και περισσότερο στην ομορφιά του ήχου και στην αρτιότητα της ερμηνείας.

Στις αρχές του 19ου αιώνα παρουσιάζεται η μοναδική όπερα του Μπετόβεν «Φιντέλιο».

Τότε παρουσιάζονται και οι όπερες του Καρλ Μαρία φον Βέμπερ.

Το πιο διάσημο θέατρο ήταν –μαζί με τη Σκάλα του Μιλάνου– η Όπερα του Παρισιού, η οποία καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1873 και δύο χρόνια αργότερα εγκαινιάστηκε η Όπερα Γκαρνιέ με θέσεις για 2600 θεατές.

Στη Γαλλία ο Εκτόρ Μπερλιόζ αφοσιώθηκε στην επική όπερα. Ξεκίνησε με τρεις όπερες: «Μπενβενούτο Τσελίνι» (1838) για τη ζωή του γλύπτη της Αναγέννησης, βασισμένη στην αυτοβιογραφία του. Η «Καταδίκη του Φάουστ» (1846). Και «Οι Τρώες» (1856), με λιμπρέτο του ίδιου του Μπερλιόζ βασισμένο στην Αινειάδα του Βιργίλιου.

Σε μια δεύτερη γενιά ξεχώρισε ο Ζωρζ Μπιζέ, ένας συνθέτης που πέθανε πρόωρα σε ηλικία τριάντα έξι ετών, οπότε μπόρεσε να ολοκληρώσει μόνο έξι όπερες. Το 1875 έκανε πρεμιέρα το αριστούργημά του «Κάρμεν». Το έργο αυτό είναι, επίσης, γνωστό σε μας και από την άρια που τραγουδάει η κορυφαία Ελληνίδα υψίφωνος του 20ού αιώνα Μαρία Κάλλας.

Το πρώτο μεγάλο όνομα αυτής της περιόδου στην Ιταλία ήταν ο Τζοακίνο Ροσσίνι, συνθέτης μεταξύ κλασικισμού και ρομαντισμού. Παγκόσμια γνωστός για τις όπερές του, με πιο γνωστές τον «Κουρέα της Σεβίλλης» (1816), τη «Σταχτοπούτα» (1817) και τον «Γουλλιέλμο Τέλλο» (1829). Ορισμένοι τον ονομάζουν «Ο Ιταλός Μότσαρτ».

Ο δεύτερος σημαντικός Ιταλός συνθέτης ήταν ο Βιντσέντζο Μπελλίνι. Ο Μπελλίνι, κατά τη διάρκεια της σύντομης ζωής του συνέθεσε συνολικά δέκα όπερες, από τις οποίες οι πιο διάσημες είναι η «Υπνοβάτης», η «Νόρμα» και «Οι Πουριτανοί».

Και ο τρίτος ήταν ο Τζουζέπε Βέρντι με σημαντικές όπερες όπως ο «Ριγκολέττο» (1851), η Τραβιάτα (1853) και η Αΐντα (1871). Η τραγική όπερα «Οθέλος» (1887) και η κωμική όπερα «Φάλσταφ» (1893) περιέχουν λιμπρέτα βασισμένα σε έργα του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ.

Στη Γερμανία του 19ου αιώνα ξεχώρισε το έργο του Ρίχαρντ Βάγκνερ, ο οποίος ήταν πρωτοποριακός ρομαντικός συνθέτης, ποιητής και μουσικολόγος. Μερικά από τα πιο γνωστά έργα του ήταν: «Ο Ιπτάμενος Ολλανδός» (1841), Λόεγκριν (1848), Τριστάνος και Ιζόλδη (1859) και «Το Δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν» (επική τετραλογία).

Ο Τζιάκομο Πουτσίνι ήταν ένας από τους σημαντικότερους διαδόχους του Βέρντι. Δημιούργησε τις τρεις πιο σχετικές όπερές του: Λα Μποέμ (1896), Τόσκα (1900) και Μαντάμα Μπατερφλάι (1904).

Ο 20ός αιώνας είδε μια μεγάλη επανάσταση στη μουσική, υποκινούμενη από τις βαθιές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του αιώνα. Την ίδια στιγμή έγινε μια τεχνική ανακαίνιση, με κίνητρο την εμφάνιση νέων τεχνολογιών, όπως η ηλεκτρονική μουσική. Όλα αυτά οδήγησαν σε νέες μεθόδους σύνθεσης και νέες ηχητικές σειρές.

Στη Σοβιετική Ένωση ο Ιγκόρ Στραβίνσκι δημιούργησε το 1914 την πρώτη του όπερα «Το αηδόνι», στηριγμένη σε ένα παραμύθι του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν. Το 1927 δημιούργησε το πιο φιλόδοξο έργο του, τον «Βασιλιά Οιδίποδα».

Ο Ντμίτρι Σοστακόβιτς έζησε όλη του τη ζωή κάτω από τον φακό της λογοκρισίας του σοβιετικού καθεστώτος, αλλά πέτυχε μερικές από τις καλύτερες συνθέσεις του αιώνα. Η πρώτη του όπερα ήταν «Η Μύτη» (1928), μια κριτική της βασιλείας του Νικολάου Α΄. Το αριστούργημά του ήταν η «Λαίδη Μάκβεθ του Μτσενσκ» (1936), το οποίο γνώρισε μεγάλη επιτυχία εκτός της χώρας του, αλλά ήταν αντιπαθής στις σοβιετικές αρχές για το ύφος της.

Ο Σεργκέι Προκόφιεφ, μαθητής του Νικολάι Ρίμσκι-Κόρσακοφ, συνδύασε την παραδοσιακή μουσική με κάποια πειραματικά χαρακτηριστικά. Συνέθεσε την πρώτη του όπερα «Μανταλένα» (1911) σε ηλικία είκοσι ετών. Κατά τη διάρκεια μιας περιοδείας του στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Όπερα του Σικάγο του ανέθεσε την όπερα «Η αγάπη των τριών πορτοκαλιών» (1919), ένα κωμικό έργο σουρεαλιστικού ύφους. Το 1946 δημιούργησε την όπερα «Πόλεμος και Ειρήνη», στηριγμένη στο έργο του Τολστόι, κάτι που δεν έτυχε καλής υποδοχής από τις σοβιετικές αρχές, οι οποίες τον χαρακτήρισαν ως αντιπατριώτη.

Θέατρα για όπερες

Λονδίνο 1821

Οδησσός 1810

Αμβούργο 1955

Κοπεγχάγη 2005